

Edo Škulj

Jurij Slatkonja na štirih upodobitvah

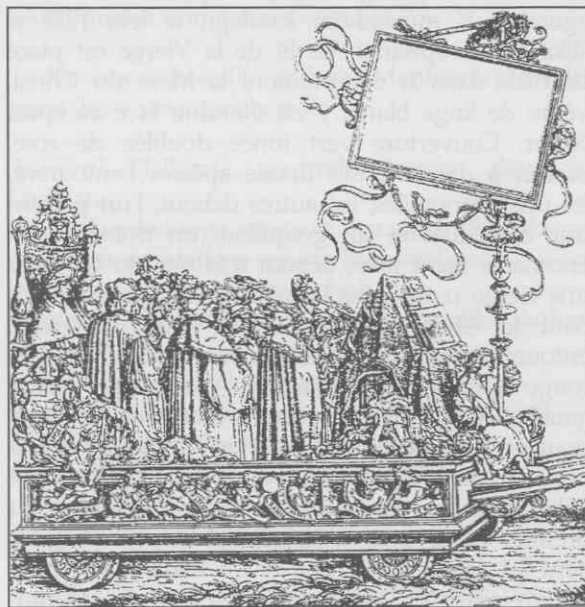
O Juriju Slatkonji (1456 - 1522), prvem vodji cesarske dvorne kapele in prvem pravem dunajskem škofu, predvsem pa prijatelju cesarja Maksimilijana I., imamo štiri upodobitve: 1. na Maksimilijanovem zmagoslavnem sprevedu Hansa Burgkmaierja; 2. na oltarni sliki Marijine smrti Bernharda Strigla; 3. na Slatkonjevem nagrobniku v dunajski stolnici Loya Heringa in 4. na Slatkonjevem portretu v novomeškem kapitlju. Pa pojdimo po vrsti.

1. Maksimilianov zmagoslavni spreved

Proti koncu leta 1512 je Hans Burgkmair začel načrtovati *Zmagoslavni spreved cesarja Maksimilijana I.*, 53 m dolg niz lesorezov, ki ga je na začetku leta 1516 tudi končal.¹ *Zmagoslavni spreved* je naročil sam cesar Maksimilijan, ki je Burgkmaierju med drugim naročil, da mora biti na enem izmed vozov cesarska kapela. "Item Herr Jorg Slakany solle Capellmaister sein vnnd sein Reim auf die maynung gemacht werden: Wie er hab aus vnderweysung des kaisers das gesang der Cantorey auf das lieplichst in Ordnung aufgericht."² Zato na enem izmed petih voz z glasbeniki vidimo Maksimilijanovo glasbeno kapelo. Za dvojnimi visokimi pultom opazimo instrumentiste in pevce, ki stojijo izvajajo neko skladbo, za njimi pa na visokem sedežu sedita dva moža, od katerih je z naše strani na levi strani Jurij Slatkonja, ko je bil že škof. To nam potrjuje grbi ob sedežu, ki so štirje grbi Slatkonjevih služb: ljubljanski in novomeški prošt ter pičenski in dunajski škof. Predvsem je opazen grb novomeškega kapitlja: obris konja na belem polju, o čemer pozneje. Na lesorezu je tudi kitica, katere vsebino je sam Maksimilijan odobril in pravi:

"Nach rechter Art vnd Concordantz
auch Simphoney vnd Ordinantz,
Junctur vnd mancher Melodey
hab Ich gemehrt die Cantorey;

doch nicht allain aus meim bedacht:
der Kaiser mich dartzue hat bracht."³

Iz triumfalnega spreveda cesarja Maksimilijana I.: škof Slatkonja (zadaj) in njegov zbor.

V nevezani besedi je Josip Mantuani gornje stihe takole prevedel:

"Na pravi način sem razvil pevski zbor s tem,
da sem gojil soglasje, mnogoglasje,
okraske ter zvezane glaske
in da sem pridodal zanj marsikater napev;
a ne samo po svojem stremljenju;
cesar me je pripravil do tega."⁴

³ J. Mantuani, *Die Musik in Wien*, 385.

⁴ J. Mantuani, *Jurij pl. Slatkonja*, v: *Dom in svet* 30 (1907), 304. Zanimiva je Mantuanijeva opomba oziroma opravičilo, zakaj je tako prevedel: "Izrazi v nemškem izvorniku so tehnični: Concordanz - consonantio (soglasje); Simphoney - concentus (mnogoglasje, ubranost več glasov); Ordinanz - ordinatio (okraske in okrasne pritikle, obstoječe iz postranskih not); Junctur - iunctio, coniunctio ali tudi ligatura (zveza dveh ali več glask [not, op. pis.] nad enim samim glasom); Melodey - melodia (v tem času: napev); ta je bil navadno pisan za višji moški glas, in se je imenoval 'tenor', t. j. pravo jedro ali vsebina skladbe. Od todi navada, da imenujemo ta glas še dandanes tenor. V teh stihih je dokaz,

¹ Prim. Hans Burgkmair, Stuttgart 1973.

² J. Mantuani, *Die Musik in Wien*. Von der Römerzeit bis zur Zeit des Kaiser Max I., Wien 1907, 385 (reprint: Hildesheim 1979); o zgodovinski zanesljivosti tega poglavja prim. T. Antoniček, *Josip Mantuani und die österreichische Musikgeschichtsschreibung*, v: *Mantuanijev zbornik*, Ljubljana 1994, 15 - 21.

O Slatkonjevi podobi sami pa Josip Mantuani pravi: "Das Porträt Slatkonias ist schwach."⁵

2. Votivna slika Marijine smrti

Leta 1518 je cesar Maksimilijan I. naročil slikarju Bernhardu ali Bernardinu Striglu votivno sliko Marijine smrti ali Dormitio za Marijino kapelo v Hietzingu pri Dunaju.⁶ Potem ko je bila v zasebni zbirki, je leta 1890 prišla iz nekega dunajskega antikvariata v Musée des Beaux-Arts de la ville de Strasbourg, kjer je v požaru leta 1947 zgorela.⁷ V muzejskem katalogu iz leta 1938 je slika takole opisana: "Le lit de la Vierge est placé de biais dans la composition, la Mère du Christ, vêtue de linge blanc, y est étendue face au spectateur. Couverture vert foncé doublée de rose, oreiller à damiers. Les douze apôtres l'entourent, les uns agenouillés, les autres debout, l'un portant une croix, l'autre un goupillon, un troisième un encensoir. Saint Jean, debout à la tête du lit, place une cierge natté dans la main de la mourante. En haut le Christ reçoit sa mère dans les cieux, entouré d'angelots relevant le pan de son manteau rouge et agitant des philactères. Au premier plan à gauche, le donateur, l'évêque Zlatkonja, est agenouillé; derrière lui, debout et de profil, l'empereur Maximilien tient la place qui revient habituellement au saint patron. Audessous, au premier plan, près d'un candelabre, un angelot tient les armes d'Autriche et de Zlatkonja coiffées de un mitre."⁸ Strokovni opis dopolnijo Mantuanijevi zgodovinski podatki: "Na postelji umira sv. Devica; njene poteze kažejo portret Marije Burgundske, soproge Maksimilijanove (+1482). Mladenič, predstavljajoč sv. Janeza, ki podaja umirajoči gorečo svečo, je Maksov sin Filip; plešec ob postelji je Janez Cuspinian. V ospredju kleči škof v roketu in moli s povzdignjenima rokama; za njim pa stoji njegov patron, sv. Jurij, a ima poteze cesarja Maksa. Zraven škofa je Janez Stabius. Drugih oseb do sedaj ni bilo mogoče določiti, a vse so brezdvomno portreti iz kroga škofovega. Poleg so trije grbi. Prvi, razdeljen na štiri polja, znači združeni vladikovini, dunajsko in pičensko. Drugi

je za proštno ljubljansko; a tretji je zasebni, govoreči grb: zlat konj v belem polju, katerega se je Slatkonja posluževal tudi kot proš novomeški."⁹

Pod njim je kartuša, na kateri je besedilo v treh elegičnih distihih:

"Aspice terrenis haerentem fecibus, altos
Zlatkonium, scandis dum pia Virgo, polos.
Nostra tuos audi modulancia guttura honores,
Semper et in laudes ora soluta tuas.
Orantemque olim, tecum miserata clientem
Auxiliatrici me rape ad astra manu."¹⁰

Tako brano besedilo je Mantuani mojstrsko prevedel v ritmu elegičnih distihov (heksameter in pentameter):

"Sèm na Zlatkonjo glej, ki v zemskem čaka še prahu,
gori v nebo gredé, Deva preblaga, nazaj.
Pesmi poslušaj glas, ki ti naša jih grla pojéjo,
hvalnice naših ust, ki te, Devica, slavé.
Vsmili vendar se me, ter vzemi prosečega hlapca
s svojo pomožno rokó gori nad zvezde v nebo."¹¹

Posebna zanimivost tega napisa je, da je škofov priimek pisan s začetnico Z, kar, se zdi, je skoraj edini primer.¹²

⁹ J. Mantuani, *Jurij pl. Slatkonja*, 362-363.

¹⁰ J. Mantuani, *Die Musik in Wien*, 385; prim. *Catalogue des Peintures anciennes*, 45-46, kjer je besedilo podano z nekaterimi različicami:

Aspice te... reuis herentem fecibus altos
Zlatkoniam Scandis dum pia Virgo polos,
Nostra tuos audi modulamia guttura honores
Semper et in laudes ora soluta tuas
Orantemque olim tecum: miserata clientem
Auxiliatrici me rape ad astra manu.

¹¹ J. Mantuani, *Jurij pl. Slatkonja*, 363. Dodani so nekateri naglasi za pravilno poudarjanje zlogov.

¹² Iz različnih zgodovinskih listin je razvidna različna pisava Slatkonjevega priimka (prim. H. Federhofer, *Slatkonja* (Slatkonja, Slakana, Slakany, Slakeny, graezisiert Chrysippus - Goldpferd, vom slowenischen zlat konj), *Georg*, v: MGG 12, 172). Verjetno bo najbolj zanesljiva pisava na nagrobni plošči v stolnici sv. Štefana na Dunaju, ki jo je dve leti pred smrtjo dal dunajski škof sam postaviti in katere kopija je ob 500-letnici novomeškega kapitlja prišla v cerkev sv. Nikolaja v Novem mestu. Tam jasno piše: Slatkonja. Josip Mantuani je v knjigi *Die Musik in Wien* (384) najprej razlagal, da je priimek v zvezi z zlatim konjem. Za njim Witeschnik prevaja celo "Goldroß" (prim. A. Witeschnik, *Musik aus Wien*, Wien 1943, 59). V naslednji razpravi, ki je izšla v reviji *Dom in svet*, pa je Mantuani spremenil mnenje in iskal korenine v besedi sladke. Takole pravi: "Vendar si tolačimo besedo 'Slatkonja' kot osebno ime od pridevnika 'sladek' in priponke 'onja'; ta znači obilica lastnosti, ki jo izraža pridevnik, a večinoma z lahko porogljivim pripomenkom. Ime bi bilo torej pisati 'Sladkonja' in bi pomenilo sila sladkosnednega človeka" (301). Škof sam pa je po svoje razlagal svoj priimek, ko ga je po tedanjih humanističnih običajih polatinil oziroma pogrčil v Chrysippus.

da je Slatkonja res vglasboval cerkvena besedila." Da je bil Slatkonja res tudi skladatelj, kar je bilo v tedanjem času za kapelnika nekaj samo po sebi umevnega, nam dokazuje skladba v zbirki *Choralis Constantinus* Heinricha Isaaca; prim. J. Höfler, *O nekaterih slovenskih skladateljih 16. stoletja*, v: *Kronika* 23 (1975), 90.

⁵ J. Mantuani, *Die Musik in Wien*, 385.

⁶ Prim. T. Vignjevič, *Uničena votivna slika Jurija Slatkonja, delo Bernharda Strigla*, v: *ZUZ* 29 (1993), 151 - 155; reprodukcija je na str. LIII.

⁷ Prim. G. Otto, *Bernhard Strigel*, München-Berlin 1964, 97.

⁸ *Catalogue des Peintures anciennes*, Strasbourg 1938, 45. Hvaležen sem prof. dr. Janezu Höflerju, ki mi je poslal fotokopije ustreznih strani kataloga.

Grobna plošča Jurija Slatkonje, dunajskega škofa in ustanovitelja "Dunajskih pojočih dečkov".

3. Nagrobni spomenik

Jurij Slatkonja si je dal sam napraviti nagrobni spomenik. Biti je hotel pokopan na severni stranski ladji v stolnici sv. Stefana. Menda je bil prvi cerkveni dostojanstvenik, ki so ga tja položili. Nagrobni spomenik ga kaže v celi podobi v naravni velikosti, oblečenega v škofovski ornat. Josip Mantuani je mnenja, da nagrobnik smemo pripisati nemškemu kiparju Michaelu Dietrichu, ki je deloval na Dunaju med leti 1493 in 1513.¹³ Če bi ta podmena držala, potem bi pomenilo, da je Jurij Slatkonja naročil nagrobni spomenik kmalu po imenovanju za dunajskega škofa. Po drugih virih pa vemo, da ga je naročil komaj dve leti pred smrtjo, kar je bolj smiselno. Zato danes nagrobnik pripisujejo Loyu Heringu.¹⁴ Verjetno - skoraj gotovo - je to najbolj zvesta upodobitev Jurija Slatkonje, sicer starega človeka, pa vendar. Na drugi strani pa bi se obrazne poteze lahko ujemale s potezami na votivni sliki Marijine smrti. Na spodnjem deli spomenika je naslednji napis:

"Georgius a Slatkonia, natione Carniolus Labacensis
Civitatis huius templi Pontifex et Petinensis
Administrator. Divi Maximiliani Caesaris Augustissimi
a Consilio Archimusicusque. Vir pientissimus,
Modestissimus, Integerrimus, qui in orando episcopatu
Viennensi omnes antecessores suos facile superavit.
Vivens sibi hoc monumentum fieri curavit. Anno
Salutis MDXXII sexto Calendas Maii. Vixit annis
LXVI, mense uno diebus quinque."¹⁵

Nevezano besedilo je Josip Mantuani prevedel pravitako v nevezani besedi:

"Jurij pl. Slatkonja, po rodu Kranjec, doma iz Ljubljane,
škof pri cerkvi tega mesta in upravitelj pičenski.
Rajnkega presvetlega cesarja Maksimilijana
svetnik in kapelnik, mož pobožen,
skromen, neomadeževan, kateri je kot dika škofovstva
nedvomno presegel vse svoje prednike.
Še za živih dni si je dal postaviti ta-le spomenik.
(Umrli je) 26. aprila, v letu zveličanja 1522,
a živel je 66 let, 1 mesec in 5 dni."¹⁶

4. Novomeška upodobitev

Ko je bil leta 1810 novomeški kapitelj ukinjen, je bilo v skrbnem popisu cerkvenega in kapitelskega inventarja omenjenih 21 slik novomeških proštov, najdenih v proštijiški kapeli in ocenjenih na 42 krajcarjev, slika cesarja Maksimilijana, najdena v upravni pisarni, pa je bila ocenjena na 20 krajcarjev. Razlika v nominalni oceni vrednosti slik je več kot očitna, vendar vzrok temu ni v kakovosti naslikanih del, temveč v pomembnosti upodobljenih osebnosti.¹⁷ Kdo je te prošte upodobil, ni znano. Domneva o delu enega samega slikarja je sicer mikavna in naštete sorodnosti govorijo v

¹⁵ J. Mantuani, *Die Musik in Wien*, 385; v razpravi v *Dom in svetu* se besedilo razlikuje le po nekaterih ločilih.

¹⁶ J. Mantuani, *Jurij pl. Slatkonja*, 401. Ker taki napisi nimajo ločil, so možni različni prevodi, pač glede na to, kam človek ločila postavi; možen je tudi naslednji prevod: Jurij pl. Slatkonja, po rodu Kranjec, iz mesta Ljubljane, škof tega mesta in upravitelj pičenski. Slavnega Maksimilijana, presvetlega cesarja, svetnik in nadglasbenik. Mož pobožen, skromen, neomadeževan, kateri je kot dika dunajske škofije nedvomno presegel vse svoje prednike. Še živ si je dal postaviti ta spomenik. Leta zveličanja 1522, 26. aprila. Živel je 66 let, 1 mesec in 5 dni.

¹⁷ Prim. J. Matijevec, *Galerija novomeških proštov, v: Dragotina kapitelske cerkve v Novem mestu*, Novo mesto 1993, 14.

¹³ Prim. J. Mantuani, *Jurij pl. Slatkonja*, 401.

¹⁴ Prim. A. Saliger, *Der Stephansdom zu Wien*, Firenze 1992, 45.

njeno prid, vendar pa moramo biti do nje skrajno kritični, ker so nam restavratorske sonde pokazale številne in večkratne preslikave.¹⁸

Jurij Slatkonja je prav gotovo najznamenitejša osebnost v vrsti novomeških proštov.¹⁹ Na sliki vidimo postavo do bokov pred bralnim pultom, v tričetrtinskem zasuku na desno. Oseba ima podolgovat obraz z ravnim nosom, temnorjave oči, kratko brado in brke, dolge lase, pokrita je s čepico solideo. Na čelu in desnem licu bradavici in polne rdeče ustnice. Oblečena je v bel korni roket s čipkami in sivozeleno moceto z rdečo podlago. Okrog vratu ima na zlati verižici pektorale. Ob desnem robu slike mitra in pastorele. V levi roki drži Maksimilijanovo listino z napisom, v desni pa medaljon z napisom. Stoji pred nevtralnimi ozadjem, ki ga na desni strani dopolnjujeta mitra in pastorela kot znak njegovega škofovskega dostojanstva, na levi strani pa je dvojni grb z napisom. Velike rjave oči strmo zro v gledalca in z njim vzpostavijo osebni odnos. Govorica rok je izrazita. Naturalizem, ki se kaže na proštem obrazu, nakazuje možnost, da je avtor delal proštev portret po predlogi ali pa je videl kakšno zgodnejšo Slatkonjevo upodobitev, morda oltarno sliko Marijine smrti za kapelo v Hietzingu.²⁰

Portret prošta Jurij Slatkonje je leta 1986 restavriral akademski slikar konservator specialist Matjaž Vilar. Slika je bila restavrirana za razstavo Slovenci v 16. stoletju, ki jo je pripravil Narodni muzej v Ljubljani.²¹ Na sliki portreta Jurija Slatkonje bo potrebno izvesti temeljitejši restavratorski poseg. Pri pregledu barvne površine se je pokazalo, da je na sliki utrjena barvna plast s preslikavo, dodan ji je bil nov temeljnik in popravljene so bile poškodbe barvne plasti. Na spodnjem delu slike je viden rob pasu platna, ki je bil prilepljen in preslikan.²² Rentgenska fotografija je pokazala, da ima portret v spodnji plasti neprimerno bolj baročne poteze kot pa vrhnja.

Poglejmo zdaj nekaj prvin na Slatkonjevem portretu iz zbirke novomeških proštov, čeprav so ene *norma positiva*, druge pa *norma negativa*.

¹⁸ Prim. J. Matijevec, n. d., 17.

¹⁹ Med beneficiji, ki jih cesar Maksimilijan I. podelil kapelniku Juriju Slatkonji, novomeška prošnja ni bila med najmanj pomembnimi. Če naštejemo le pomembnejše beneficije, dobimo naslednji vrstni red: leta 1495 je postal ljubljanski kanonik, leta 1499 novomeški prošt in šentrupertski župnik (službi sta bili notranje povezani), leta 1503 ljubljanski prošt, leta 1506 pičenski škof, leta 1513 dunajski škof. Ko ga je papež Leon X. potrdil, mu je izrečno dovolil, da sme ohraniti pičensko škofijo in obe prošnji. Tako je bil med drugim Jurij Slatkonja med leti 1513 do 1522, ko je umrl na Dunaju, dvakratni škof in dvakratni prošt.

²⁰ Prim. J. Matijevec, n. d., 20 - 21.

²¹ Prim. A. Miklavžin, *Opis projekta z vidika restavriranja*, v: *Dragotine*, 31.

²² Prim. A. Miklavžin, n. d., 35.

a) Grba in napis

V gornjem levem kotu sta dva grba: levi je grb novomeškega kapitlja (in njegov osebni grb?), drugega pa ni bilo mogoče določiti. Pod grboma je napis:

"Georg Slatkonja / Praepos. 2. I. C. M. S. / C. I. a R. Diak. Fact. / Praepos. A. 1513 Resig. / A. 1519 usque / ad A. 1522."

Če razrešimo vse kratice dobimo naslednje sporočilo:

"Georg[us] Slatkonja Praepos[itus] 2[secundus] I[mperialis] [C]aesariae [M]ajestatis S[ecretarius] [C]arniolae I[nterioris] aR[chi]Diak[onus] Fact[us] Praepos[itus] A[nno] 1513 Resig[natus] A[nno] 1519 usque ad A[nnum] 1522."

V prevodu pomeni: Jurij Slatkonja, Drugi prošt, Cesarsko-kraljevega veličanstva tajnik, Dolenjski arhidiakon, Imenovan za prošta leta 1513, Odstopil leta 1519 do leta 1522.

Vse je v redu, le letnice se z zgodovinskimi listinami nekako ne ujemajo. Sicer pa tudi pri drugih portretih novomeških proštov letnice ne držijo. Več je tistih, ki ne držijo, kot pa tistih, ki držijo.²³ Ali je tisti, ki je portrete naročil, imel napačne podatke ali jih je "iz glave" narekoval, pravzaprav ni pomembno. Na drugi strani pa obstaja daljnja možnost, da so letnice pravilne, pa nimamo zgodovinskih listin. Vsekakor je bil Slatkonja za novomeškega prošta imenovan leta 1499 in potrjen leta 1500 in ne leta 1513. Možno pa je, da letnica spada k odstopu, to se pravi: leta 1513 je odstopil. To bi bilo pa bolj zanimivo, saj je tega leta postal dunajski škof. Nerazvozljiva je letnica 1519, čeprav je v zvezi z odstopom. Drži zadnja letnica, letnica smrti 1522. Morda pa hoče povedati, da je bil ponovno imenovan leta 1519 in bil prošt do leta 1522. To so samo teoretična vprašanja.

b) Almucija ali moceta

Če je Jurij Slatkonja naslikan kot novomeški prošt, potem ne sme imeti nikakršne mocete. Šele

²³ Naj bo tukaj primerjava med "zgodovinskimi" letnicami in letnicami na portretih:

Jakob Turjaški	1493-1499; 1493-1512.
Jurij Slatkonja	1500-1522; 1513-1522.
Sebastijan Kolbek	1526-1557; 1532-1545.
Jurij Graf	1559-1570; 1551-1536.
Polidor de Montagnana	1582-1604; 1570-1604.
Marko Kunej	1604-1621; 1605-1620.
Albert Pesler	1622-1629; 1622-1625.

goriški nadškof Attems, ki je bil hkrati novomeški prošt, je novomeškimi kanonikom izprosil privilegij, da smo smeli pri bogoslužju nositi vijolično moceto. Papež Klemen XIII. je nadškofovi prošnji ustregel z bulo 28. septembra 1765.²⁴ Moceta je nadomestila dotedanje ogrinjalo, imenovano almucija, ki ga je novomeškimi kanonikom leta 1583 pridobil prošt Montagnana.²⁵

c) Medaljon

Prošt Slatkonja v desni roki drži medaljon z napisom:

"LEO X / Admonet / Nos. Ao / 1514."

Napis pomeni:

"[Papež] Leon X. nas leta 1514 opominja."

Gre za zgodovinsko dejstvo, ki se je pripetilo za časa Slatkonjevega proštovanja, čeprav njega samega v Novem mestu ni bilo in ga zato navedena listina tudi ne omenja.²⁶

Kapiteljski arhiv hrani notarski instrument o poravnavi med novomeškimi frančiškani in kapitljem. Zdi se, da se je kapitelj kmalu po ustanovitvi in po potrditvi leta 1509 sprl z novomeškimi frančiškani, ki so že dolgo delovali v tem mestu. Frančiškani so se pritožili v Rim, ki je leta 1514 za časa papeža Leona X., odgovoril in zahteval poravnavo. Za sodnika je delegiral kostanjeviškega opata Arnolda. Do poravnave je prišlo 18. decembra 1514. Poravnava je zahtevala naslednje točke: 1) skupaj z drugimi duhovniki lahko tudi frančiškani na telovo v procesiji nesejo Najsvetejše po mestu

na nemški način; 2) pri frančiškanih se lahko kdorkoli udeležuje maše in bogoslužnega branja, da le ne dela tega iz zaničevanja do župnije; 3) frančiškani lahko spovedujejo in mašujejo za ljudi v skladu z listino patriarha Marka; 4) kdor želi, lahko prosi frančiškane, da ga pokopljejo v svoji cerkvi, prav tako frančiškani lahko prejemajo miloščino od kogarkoli; 5) frančiškani lahko spovedujejo brez poprejšnjega župnikovega dovoljenja, ta pa spovedancem ne sme odreči obhajila, sicer ravna proti frančiškanskim privilegijem; 6) to dovoljenje jim je še posebej podelil Andrej, apostolski upravitelj patriarhata *sede vacante*; 7) frančiškani lahko v svoji cerkvi blagoslavljuje sveče na svečnico, oljke na cvetno nedeljo in pepel na pepelnično sredo v skladu z listino patriarha Bulgarnusa v Ljubljani; 8) frančiškanska cerkev ni podružnica sv. Nikolaja, ampak neposredno podrejena papežu, tako da v njej nihče ne more prepevati ali karkoli početi brez izrecnega dovoljenja papeža ali njih samih.²⁷ Ker so vse točke v prid frančiškani, je razumljivo besedilo medaljona, da jih papež Leon X. "opominja".

d) Mitra in pastorale

Ob desnem robu portreta Jurija Slatkonje sta upoboljena mitra in pastorale. Tudi v tem primeru se je slikar prenaglil, saj so novomeški prošti dobili pravico do pontifikalnih znakov šele leta 1673, in sicer na prošnjo prošta Germanika grofa Thurn Valsassina. Tega leta je papež Klemen X. izdal bulo, v kateri papež ustreže njegovi prošnji in njemu ter njegovim naslednikom dovoli, da nosi škofovske insignije, mitro, palico in prstan, obušalo in rokavice ter vse druge insignije in okras za javna in svečana opravila.²⁸ Ker so bili portreti proštov naročeni proti koncu 18. stoletja, je pač slikar vsem proštom določil znamenja, kot so jih nosili v njegovem času. Vendar tudi to povsem ne drži. Slatkonja ima sicer res mitro in pastorale, vendar ju prošti okrog njega nimajo: ne prvi prošt Auersperg ne tretji Jakob Nikolaj ne naslednji do leta 1622. Morda je pa narisal škofovske insignije Juriju Slatkonji, ker je vedel, da je bil škof.

e) Maksimilijanova listina

Povsem nekaj drugega je listina, ki jo ima Jurij Slatkonja v levi roki. Iz nekaj razpoznavnih besed je jasno, da gre za listino, ki jo je leta 1509 izdal cesar Maksimilijan I. Listina začne z besedami: "Maximilianus Divina fav[ente clementia electus] Romanorum [Imperator] Semper Augustus." Poleg

²⁴ Prim. F. Baraga, *Kapiteljski Arhiv Novo mesto, Regesti listin in popis gradiva*, AES 17, Ljubljana 1995, 236.

²⁵ Prim. F. Dolinar, *Prošti novomeškega kapitlja 1493 - 1993*, Novo mesto 1993, 40.

²⁶ Ker je Jurij Slatkonja združil toliko beneficijev, je jasno, da ni mogel držati povsod rezidence. Tako lahko skoraj z gotovostjo rečemo, da ga v Novem mestu nikoli ni bilo. Kapiteljski arhiv v Novem mestu ne hrani nobene listine, iz katere bi bilo razvidno, da je Slatkonja kdaj tam deloval. Pač pa hrani dve listini, iz katerih je razvidno, da ga tam ni bilo. Prva listina trdi, da so 12. marca 1500 - na dan sv. Gregorja, papeža - dekan Michael Sterleker in vsi kanoniki novomeškega kapitlja v proštvni odsotnosti [ym abwesenn des erwirdigenn vatters vnd herren brobst daselbs] izjavili, da je Jurij Mordax podaril novomeškemu kapitlju svoj mlin v prosti lasti, ki stoji v Šmihelu. Druga listina pa poroča, da so 13. decembra 1502 - na dan sv. Lucije, device in mučenke - metliški mestni svet, sodnik in metliška soseska prosili novomeškega dekana, kanonike in kapitelj cerkve sv. Nikolaja, da v "odsotnosti novomeškega prošta" pritisnejo kapiteljski pečat na pismo, naslovljeno kranjskemu vicedomu glede denarne pomoči, ki jo je cesar obljubil Metliki glede obrambnih naprav (prim. F. Baraga, *Kapiteljski arhiv Novo mesto*, 112 in 117).

²⁷ Prim. F. Baraga, *Kapiteljski Arhiv Novo mesto*, 123 - 124.

²⁸ Prim. F. Baraga, *Kapiteljski Arhiv Novo mesto*, 183.

tega sta dobro vidna grb novomeškega kapitlja na sredi listine in cesarjev pečat, ki visi na zlati vrvi oziroma na traku. Očitno je, da je slikar imel pred seboj cesarsko listino, ki jo hrani Kapiteljski arhiv, katere pa ni povsem realistično prikazal, ampak v nekaj potezah samo nakazal.

Vsebina listine je naslednja: Cesar Maksimilijan I. ustanavlja v cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu kapitelj s proštom, dekanom in enajstimi kanoniki. Kapiteljski duhovniki bodo v skladu s statuti vsak dan peli dnevnice in jutranjice, večernice pa bodo peli šolarji tega mesta. Vsak dan bodo imeli tudi dve peti maši. Patronatsko pravico pridržuje sebi, medtem ko prezentacija kanonikov ter volitev dekana pripada kapitlju. Kapiteljski duhovniki bodo prebivali v isti hiši, imeli skupno blagajno in pečat ter skupnega oskrbnika ali prejemnika. Maksimilijan priznava kapitlju mestne pravice, hkrati ga oprošča davka na vino in dolžnosti stražarjenja. Obljublja mu svoje osebno varstvo, daje mu pravico, da pečati z rdečim voskom in mu določa proštijski grb - zlatega konja, kakor je na listini naslikan. To izpričuje z listino, opremljeno z visečim pečatom. Dano v taboru pri Costeru 16. oktobra 1509, v 24. letu rimskega in 12. letu ogrskega kraljestva.²⁹

Maksimilijanova listina je seveda zanimiva iz različnih vidikov. Pravzaprav še vedno ni nihče zadovoljivo pojasnil, zakaj izvoljeni cesar Maksimilijan I. v tej listini nikjer ne omenja predhodnih listin, ki zadevajo novomeški kolegiatni kapitelj: listine svojega očeta Friderika III. z dne 27. aprila 1493, listine papeža Aleksandra VI. z dne 30. aprila 1494, svojih dveh listin z dne 21. decembra 1493 in 4. maja 1505. Vse navedene listine govore o ustanovitvi istega kolegiatnega kapitlja v Novem mestu, kot ta iz leta 1509. Morda je šlo zgolj za nesporazum ali za nenavaden splet okoliščin, ki jih moramo povezati z Maksimilijanovo potrditvijo novomeškega kolegiatnega kapitlja neposredno po Friderikovi smrti leta 1493 in njegovo prošnjo papežu Aleksandru VI. za cerkvenopravno ustanovitev kapitlja leta 1494.

Listina iz leta 1509 je datirana v vojnem taboru pri Costeru v Furlaniji sredi vojne z Benečani. Tako lepe in do zadnje podrobnosti izdelane listine niso pisali v vojnem taboru. Tam je cesar dal samo dovoljenje, da se listina izda in objavi. Čistopis je bil po vseh pravilih izdelan v dvorni pisarni. Če pisar ni imel jasnega navodila, naj upošteva predhodne dokumente, je listino pač delal po vzorcu, ki ga je imel za take priložnosti, ko je izdeloval "Maksimilijanovo ustanovno listino".

Druga zanimivost listine je navedba svetnikov, zavetnikov kapitlju inkorporiranih župnij. V eni

sami vrstici je v Maksimilijanovi listini izražena povezava s koreninami krščanstva v tem delu Slovenije: prvi salzburški nadškof sv. Rupert kot simbol za misijonsko delo salzburških misijonarjev ter oglejski mučenci sv. Kancijan in tovariši kot zagotovilo povezanosti novonastalega kolegiatnega kapitlja v Novem mestu s sedežem starodavne škofije v Ogleju.

Glede notranje strukture kapitlja in dolžnosti kanonikov prinaša Maksimilijanova listina nekaj pomembnih novosti. Cesar Maksimilijan ustanavlja pri cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu kolegiatni kapitelj, ki šteje poleg prošta še enajst kanonikov. Ti so dolžni v cerkvi sv. Nikolaja skupaj opravljati v predpisani obliki nočni in dnevni oficij, večernice pa so lahko v njihovem imenu peli tudi novomeški šolarji. Vsak dan sta morali biti v kapiteljski cerkvi dve peti maši, prva v čast blaženi Devici Mariji, druga pa po bogoslužnem koledarju v skladu s predpisi oglejskega obrednika. Kanonikom naj pri petju pomagajo novomeški šolarji. Prošt, dekan in kanoniki naj živijo zgledno po statutu in pravilih kolegiatnega kapitlja. Pravico do predlaganja prošta pridržuje cesar Maksimilijan vsakokratnemu deželnemu knezu. Člane kapitlja naj predlaga prošt, potrjuje pa jih kapitelj, ki iz svoje srede tudi voli dekana kapiteljske cerkve. Poleg župnij in beneficijev, ki so bili v papeški listini iz leta 1494, je cesar Maksimilijan pridružil kapitlju še župniji sv. Križa v Poljanah in Šmihel. Dohodki teh župnij, kapel in oltarjev naj članom kapitlja omogočajo skupno življenje v eni hiši, pri skupni mizi in iz skupne blagajne. Oskrbnik blagajne, ki ga imenuje in odstavlja kapitelj sam, je dolžan vsako leto predložiti kapitlju natančen obračun svojega poslovanja.

Še posebej je listina pomembna zaradi privilegijev, ki jih je Maksimilijan podelil kapitlju. Cesar mu je najprej potrdil vse meščanske pravice in svoboščine. Kanonikom je dovolil, da so smeli prosto trgovati v mestu in zunaj njega. Prošta, dekana in kanonike je cesar osvobodil vseh dajatev in obveznosti do mesta. Kapitlju pa je dal pravico pečatiti kapiteljske dokumente z rdečim voskom.³⁰

f) Grb novomeškega kapitlja

Posebno vprašanje je grb novomeškega kapitlja, ki je na sredi Maksimilijanove listine tudi upodobljen in ga je slikar Slatkonjevega portreta tudi ponovil. Cesar v listini določa, da dobi prošt za grb imenovane prošnje štiti s tremi polji, katerih gornje naj ima barvo zraka, srednje barvo zelenega travnika in spodnje barvo vode; na zelenem travniku

²⁹ Prim. F. Baraga, *Kapiteljski arhiv Novo mesto*, 119 - 120.

³⁰ Prim. F. M. Dolinar, n. d., 17 - 18.

stoji neobrzdani zlat konj z dvignjeno prednjo nogo in repom, "kakor je to naslikala umetnikova roka na pričujoči sliki".³¹ Očitno je, da je cesar namigoval na vladajočega novomeškega prošta Jurija Slatkonjo. Vendar ni jasno, ali je bil to Slatkonjev družinski grb ali ga je cesar njemu na čas takega določil.

Pri grbu je nastala majhna težava. Maksimilijanova listina o konju pravi: "Na zelenem travniku pa naj stoji neobrzdani zlat konj z dvignjeno prednjo nogo in repom." Vendar se v nemški inačici besedilo nadaljuje takole: "Iz ust mu švigajo trije rdeči plameni, kakor je to naslikala umetnikova roka na pričujoči sliki, izključno brez vsake prevare."³² To se pravi, da gre za dve interpolaciji, ki jih je nemški prevajalec - na svojo roko ali po naročilu - vnesel v latinski izvirnik. Celotno besedilo z interpolacijama v ležeči pisavi bi takole zgladal: "Na zelenem travniku pa naj stoji neobrzdani zlat konj z dvignjeno prednjo nogo in repom; *iz ust mu švigajo trije rdeči plameni*, kakor je to naslikala umetnikova roka na pričujoči sliki, *izključno brez vsake prevare*." Z zadnjim stavkom se je prevajalec ali pisar zavaroval, da ga ne bi kdo obtožil prevare. Vsekakor je opis nemškega prevoda obveljal. Zato je slikar na Slatkonjevem portretu narisal konja, iz katerega gobca oziroma nozdrvi švigajo rdeči plameni.

Sklep

To je na kratko opis z zgodovinskega in ne z umetnostno-zgodovinskega vidika štirih upodobitev Jurija Slatkonje. Še najbolj je zgovoren novomeški portret. Morda nam zelo malo ali nič ne pove o njegovi proštjski službi v Novem mestu, razen morda o povezavi njegovega priimka s proštjskim grbom in da je cesar Maksimilijan za časa njegovega proštovanja izdal listino o ponovni ustanovitvi kapitlja. Na drugi strani pa nam portret na kratko opiše zgodovino ali vsaj bistvene dogodke v kapitljskem razvoju. Portret je bil narejen po naročilu zadnjega prošta, preden je bil

kapitelj ukinjen s strani francoske okupacijske oblasti. Iz njega zvemo za Maksimilijanovo listino iz leta 1509, ki je povezana s kapitljskimi pravicami in dolžnostmi ter določa kapitlju njegov grb; zvemo za spor s frančiškani leta 1514; zvemo, da so leta 1673 prošti dobili pravico nositi pontifikalne insignije; zvemo, da so leta 1765 kanoniki dobili pravico nositi rdečo moceto. To pa je tudi nekaj.

ZUSAMMENFASSUNG

Jurij Slatkonja auf vier Abbildungen

Der Ljubljanaer Bürger Jurij Slatkonja genöß weitgehende Unterstützung seitens Kaiser Maximilians I. Im Jahre 1498 wurde er von ihm zum Leiter der Hofmusikkapelle ernannt. Um seine offensichtlich spärlichen Einnahmen aufzubessern, besorgte der Kaiser ihm zusätzlich zahlreiche kirchliche Benefizien, machte auch von seinem Patronatsrecht Gebrauch und schlug ihn zum Propst von Ljubljana (Laibach) und Novo mesto (Neustadt) sowie zum Bischof von Pićan und zum Wiener Bischof vor. Von dieser berühmten Persönlichkeit sind vier Abbildungen erhalten (eines davon nur mittelbar), mit denen sich dieser Beitrag auseinandersetzt. Es handelt sich um folgende vier Gemälde: Der Siegeszug Maximilians von Hans Burgkmair, Das Motivbild mit dem Marienbild von Bernhard Stringl, ein Grabstein im Wiener Stefansdom und ein Porträt in der Sammlung der Pröpste von Novo mesto. Letzteres ist am aussagekräftigsten. Obwohl das Bild nicht originell ist, enthält es eine Reihe von Details, die bedeutende Ereignisse in der Geschichte des Kapitels von Novo mesto beleuchten.

³¹ F. Baraga, *Druga ustanovna listina cesarja Maksimilijana I.*, v: *Rast* 4 (1993), 295 - 296.

³² F. Baraga, *Druga ustanovna listina cesarja Maksimilijana I.*, 296.